

A „MORBUS HUNGARICUS« ELLEN

BEHRING a tüdővéaszt olyan szomorú dalhoz hasonlította, amelynek első ütemei még a gyermekkori bölcső fölött hangzottak el. És ennek a szomorú dalnak velőbe marcangoló akkordjai végigsivítanak minden nemzetbeli minden anyának bölcsője fölött. Átröpülnek emberi véges elmék által szabott önkényes országhatárokra és egyforma fájdalommal tépik a Nyugat „művelt“ nemzeteknek anyaszívét és nem kímélik az amerikai steppék nomád családait sem. De szinte félelmetes valósággal döbben elém a Magyar Királyi Központi Statisztikai Hivatalnak egy számsora, amelyből azt látjuk, hogy e Föld kerektségén a legtöbb anyaszív éppen a mi magyar hazánkban vonaglik a fájdalomtól, mert Magyarországon van az egész világban a legdúsabb aratása a borzadály e modern hóhérának: a tüdővéasznek.

„Tizenöt esztendő lefolyása alatt — olvassa fejünkre a rettenetes adatot a hivatalos statisztika — Magyarországon összesen 967 ezer ember, tehát kevés híján egymillió magyar halt el gümőkórban. Rettenetes nagy véradó volt ez, melynek borzalmasságát legjobban mutatja, hogy a hozzávetőlegesen ugyanakkora népességű Spanyolországban a gümőkór áldozatainak száma ugyanakkor csak körülbelül a fele akkora volt és egész Angliában és Walesben pedig, amelynek lakossága közel kétszer felülmúlja Magyarországot, nem érte el a gümőkóros halottak száma a magyarországit. Magyarország tehát szívósan tartotta az egész világon a gümőkórhalandóság terén szomorú elsőségét, pedig ugyanakkor, amikor népe ennyire ki volt szolgáltatva a gümőkór pusztításainak, ritkította sorait a legnagyobb vehemenciával az amerikai kivándorlás is.“

És ezeket a súlyos megállapításokat a „rideg“ statisztika „rideg“ tudósa írja le, aki csak konstatálni szokta a tényeket, de rendszerint nem horkan föl a képnél, amely a számok megvilágításából felé mered. De az orvos, aki ott állt a dermedtre vált milliók ágyánál, aki hallotta föltömi az anyák kétségbeesett jaját, amikor reményeinek egyetlen támaszát: az éppen bimbóba szökkenő fiatal hajtást tépi le szívéből a tüdővész halálsarlója, hát az csak akkor vegye fel a harcot, amikor, Behring költői megnyilatkozása szerint, a szomorú dalnak már nem az első, hanem utolsó ütemei hangzanak el és amikor az orvostudomány hatalmas fegyvere kicsorbul és tehetetlenné válik a tüdővész mindent lebíró offenzívájával szemben?

Megelőzni, megelőzni és újból csak megelőzni a tüdővész behatolását a fiatal, fejlődő szervezetbe, ezt a behringi jelszót írta legelső-

sorban Németország és utána majd minden nyugati állam egészségügyének lobogójára. Nem akkor odaállni a rohanó vész elé, amikor már orkásebességgel pusztít el egyik virágzó magyar tanyát a másik után,— nem néhány száz, vagy mondjuk legjobb esetben, néhány ezer beteg elhelyezésével próbálni gátat vetni a százezrek életére törő veszedelemnek, hanem kikutatni a tuberkulózis rejtett utait, meglesni azokat a helyeket, ahova alattomosan, orvul befészkei magát, erős kézzel kitépni a gyökereket, amelyeket a zsenge, éppen hogy kifejlődni akaró emberpalántákba akar verni, ez, igenis ez az útja a céltudatos, eredményekre vezető preventív tüdővészellenes harcmodornak.

Mert ha nem ez lenne, úgy már valami kis javulásnak kellett volna mutatkoznia azokban az országokban, ahol egy-két, igen nagy pénzen épült szanatóriummal próbálták útját vágni a tüdővész terjedésének. De ez az út sehol sem vezetett eredményhez — Magyarországon se. A mi tüdővészhalandóságunk évtizedek óta állandóan minden nemzet élén halad, sőt az utóbbi néhány évben még a „rendes“ halálozási számot is felülmúlja.

1.000 lélekre számítva az 1901—1915 években elhalt tüdővészen: Angliában 1.42, Skóciában 1.68, Írországból 2.15, Dániában 1.30, Norvégiában 2.21, Svédországban 1.94, Finnországban 2.62, Ausztriában 2.88, Svájcban 2, Németországban 1.48, Hollandiában 1.45, Belgiumban 1.27, Franciaországban 2.15, Spanyolországban 1.52, Olaszországban 1.49 — és ugyanekkor Magyarországon 3.28.

A világháborút követő időkben minden nemzet megszázszorozta erejét, hogy megmentett emberértékét az elképzelhetően legintenzívebb egészségügyi intézkedésekkel bástyázza körül. Csak gyéren és homályosan kapunk közléseket Szovjet-Oroszországból, de mindezekből az tűnik ki, hogy még ott is megértették azt, hogy az állam első „munkása“ az orvos, mert abba a kegyetlen és sivár falanxrendszerbe, amit ott felépítettek, az orvost az állam legelső „agymunkásának“ tették meg. Ugyanez a fokozott embervédelmi tevékenység fűti az összes többi államokat is, úgyhogy tuberkulózishalandóságuk a világháború óta így alakult: Angliában 1.07, Dániában 0.86, Ausztriában 2.27, Németországban 1.51, Hollandiában 1.14, Spanyolországban 1.54, Svájcban 1.56, Skóciában 1.18, Írországból 1.55, Belgiumban 1.12, és ugyanekkor Magyarországon 3.10.

„A tuberkulózishalandóság Európaszerte ismét erősen javulóban van — mondja tovább a statisztikus — sőt a fejlődés a legtöbb államban olyan arányszámokat mutatott, amelyekhez hasonlóak a háborút megelőző években sem fordultak elő. Ezzel szemben Csonka-Magyarországban gazdagabb volt a tuberkulózis halálatatása, semmint a minőről a háborút megelőző években hírt adhattunk. És szinte megdöbbenésre kész tet — szömyűködik a statisztikus — a százalékoknak egyre további emelkedése, ami a magyar nép halandóságában folyton-folyvást fokozódónak mutatja a tuberkulózis szerepét. Nyilvánvaló, hogy e szomorú arányszámok alakulásában része, sőt nem csekély része van annak, hogy Magyarország gyermekrétege a múlt időkhöz képest nagyon meggyengült.“

De a statisztika legfájóbb kimutatása még csak ezután következik, A tuberkulózis halálmadara már nemcsak az eddigi szomorúan „megszokott“ 20—30 éves korbeltiek fölött suhogtatja szárnyait, hanem már a legzsengébb gyermekeket sem kíméli. „A gyermekkor tuberkulózisveszedelme — állapítja meg a statisztikus — azé a számszerűleg gyenge gyermekrétegé, amelyet a jövő érdekében minden okunk megvolna a megelőzhető veszélytől megóvni, jóval nagyobb, mint a világháborút megelőző évben.“

Ez a megállapítás pedig minden meggondolás nélküli parancsoló szigorúsággal szabja ki a követendő utat, amely a minden más ország tudóbeteghalandóságát felülmúló magyar tudóveszcsapásnak egyedül helyes leküzdéséhez vezet. Ez az útjelző pedig minden orvost, szociálpolitikust és a magyar nép életérdekeivel törődő minden kultúrembert egyetlen feladat megoldásába terel: mentesíteni a gyermeket a tuberkulózistól!

És annyi sok fájdalmas számsor után vigasztalóbb fordulatként említhetjük, hogy a „Stefánia“ országos gyermekszövetség Apponyi Albert gróf vezetésével, a „Zsófia“ gyermekszanatórium Rákosi Jenővel élén olyan nemzetmentő működést fejtettek ki, amely jogsulltá teszi a statisztikusnak következő megállapítását: „Abban, hogy a gyermekkorú népesség tuberkulózis halandósága a múlthoz képest megnőtt, Budapestnek semmi rész sem jutott, annak a hatalmas társadalmi akciónak gyümölcsképpen, amely elsősorban a budapesti szegényebb néposztályok beteges gyermekeit Vitte el rövidebb-hosszabb időre nyaraltatásra Hollandiába, Svájcba, Belgiumba és Angliába.“

De ez csak a kezdőlépés a tuberkulotikus gyermekcsereg megmentéséhez. És ha nem akad új humanistája Magyarországnak, aki a nyaraltatási akciókból edzetten hazatérő zsenge emberkéket az iskola padjain belül fogja megóvni a tuberkulózisveszedelemtől, akkor hiába volt itt minden jó kezdet.

És amidőn mi orvosok, szent eskünkől folyó kötelességből és embertársaink iránti szeretetből felhívjuk erre mindenki figyelmét, bizvást reméljük, hogy Magyarországnak tuberkulózis-halandóságát le fogjuk tudni ezúton arra a nívóra szállítani, amelyen az Németországban, Angliában, Svájcban és általában mindenütt van, ahol az iskolaszanatóriumok intézményét meghonosították.

Iskolaszanatórium — Németországban „Schulsanatorium“ — Franciaországban, Svájcban: „École sanatoire“ . — Németországban már 1924-ben 21 iskolaszanatórium működött, Svájcban majd minden nagy város közelében van egy „École sanatoire“ , magában Leysin-ben négy. Franciaország és Anglia minden középiskoláját már a priori lehetőleg a város centrumán kívül hatalmas, árnyas parkban építi, ahol csak délelőtt van tanítás, délután pedig a sportok változatos sorozata tulajdonképpen minden délutánt „játékdélutáná“ avat. Franciaország és Anglia a város különböző pontjain autóbuszokkal gyűjti össze a tanulóifjúságot és szállítja a városon kívüli iskolákba és vissza, természetesen teljesen díjtalanul.

Az iskolaszanatóriumba orvosi szelekció révén kerül a tanuló.

A sápadt, vérszegény, fejlődésben visszamaradt gyermekek valóságos Eldorádója az iskolaszatórium. Minden tanév elején a kultuszminisztérium által megbízott szakorvosok bejárják az egész ország összes iskoláit és felülvizsgálják a beírt tanulókat. Erről a vizsgálatról úgy a szülőket, mint a kultuszminisztériumot értesítik. Ha most már a szülők olyan anyagi helyzetben vannak, hogy gyermekeiket gyógyintézetbe küldhetik, úgy erről azonnal kötelesek az iskola igazgatóját értesíteni. Ha pedig ezt anyagi viszonyaik korlátozottsága miatt nem tehetik, akkor a tanuló „hivatalból“ az iskolaszatóriumba kerül. A szegényebb gyermekek ellátásának költségeit az állam és a város együttesen viselik. Természetesen megmérhetetlen az iskolaszatóriumokba beözönlő pénzbeli adományoknak a száma, mert minden jómódú szülő, ha az orvosi vizsgálat az ő gyermekét egészségesnek mondotta ki, mintegy erkölcsi kötelességet érez, hogy az ő gyermekeinek kis pajtásait segítsen megmenteni az életnek. Így azután ezek az intézetek önmagukat tartják fenn, — az állam vagy a város csak az iskola rendes fenntartási költségeivel járul hozzá és még azzal, hogy a tanári kart is olyanokból rekrutálja, akik maguk is rászorulnak a városok fertőzött levegőjétől távol épült iskolaszatóriumok ózondús levegőjére.

Az iskolaszatóriumoknak két fajtája van: az egyik, amelyben a tanulók nemcsak az egész napot töltik, hanem éjszakára is ott maradnak. Ezekbe csak azokat a tanulókat internálják, akiket még az autbusz-utazások esti és reggeli fáradsalmaitól is meg akarnak óvni és főképpen olyan szülők gyermekei nyernek ezekben elhelyezést, akiknek lakásviszonyai, orvosi vizsgálat alapján, a gyermek egészségére ártalmasak. De a gyenge szervezetű tanulónak a környezetből való ilyeszerű elvonása még egy más, igen fontos célt is szolgál: az abszolút egészséges tanulók védelmét. Éveken keresztül ül nálunk az iskolákban, szorosan egymás mellett, a teljesen egészséges és az olyan beteg fiú, akit még a betegség nem vert le ugyan a lábáról, de akinek vértelen ajkai, lázrözsáktól kigyult arca az alattomosan befurakodott tüdőbetegség legelső megnyilvánulásai. A tanító ezt nem veszi észre és így, még ha a leggonoszabb pedagógus is, nem figyelmezteti sem a betegsége hajlamos gyermek szüleit arra, hogy gyermeküket az iskolából kivegyék, még kevésbé óvhatja meg az egészséges gyermekcsereget attól, hogy a beteg tanuló könyvét, füzetét, íróeszközeit együttesen ne használják, egymással kezet ne fogjanak, az iskola egyazon poharából ne igyanak és — last, but not least — egy és ugyanazon levegőt ne szívják hosszúhosszú órákon, éveken keresztül. A betegsége hajlamos tanulónak az iskolaszatóriumba való utalásával tehát először is: meggyógyítjuk a beteg gyermekeket és másodsor: megvédjük az esetleges fertőzéstől az egészségeseket.

De ne ámítsuk és ne ámíttassuk magunkat csillogó szavakkal! Lelkünkben sok gyönyörű ideált táplálunk, amelyek az Élet reflektorában, mint kivihetetlen álomképek, színes szappanbuborékokként a semmiségbe roppennek. Vizsgáljuk meg a logika kérlelhetlen szigorával, a rideg „statisztika“ rávilágításában a gyönyörűen elgondolt iskolaszatóriumok tényleges hatását a tuberkulózis offenzívájával

szemben. Vájjon azokban az országokban, ahol államhatalom, társadalom, közjótékonyosság, mint egyetlen hatalmas sziklafal áll oda védőnek a gyermeksereg mellé, ahol a szegény és gazdag fogalma a mindent kiegyenlítő Szeretet kohójában olvad föl, ahol csak egyetlen törekvés uralja a sokrétű társadalom minden egyes tagját: az isteni Ács példájára magunkhoz, a szívünkhöz közel engedni a kis gyermekeket, — vájjon mit mutat hát ezekben az országokban a statisztika?

Európa néhány államában a tuberkulózishalandóság, iskolaszanatóriumok létesítése után, az 1920—1925 években 1.000 lélekre ugyanis a következő volt: Angliában 1, Ausztriában 2, Németországban 1.09, Belgiumban 0.97, Franciaországban 2.

„Csodálatraméltó fejlődésről tanúskodnak ezek a számok, írja szószterint a statisztikus, kivétel nélkül minden államban szinte zuhannak lefelé az arányszámok. És ezzel ellentétben Magyarországon ugyanekkor ezer ember közül tuberkulózisban 3.28 hal el, vagyis háromszorannyi, mint Európa legnagyobb és leggazdagabb országában: Angliában.“

Ezeknek a rettenetes számoknak szívbemarkoló tanulságait a tizenkettedik órában végre hát le kell vonni. A borzasztó sor éléről tűnjünk már egyszer el. Ha kultúr nemzetnek tartjuk magunkat, nem engedhetjük meg, hogy minden ország szégyenszemre Magyarországra mutasson, amely nem tudja betömni azt a folyton ömlő vérfolyót, ami fennmaradásának tartóoszlopait lazítja meg. Ha van mód és van, amely radikálisan megelőzi ezt a speciálisan magyar „tömeghalált“, akkor azonnal, haladéktalanul lépjen itt mindenki akcióba, akinek ajkán ez a szó: magyar, a testvérszeretethez meleg vérségét zuhogtatja föl a szív legmélyéről.

A külföld megtanított arra, hogy a tuberkulózis elleni védekezés leghathatósabb módja a gyermekkorban az iskola padjainál kezdődik. Minden magyar orvos ezerszeresen figyelő szemmel lesse a felnövekvő magyar gyermekek fejlődését, — minden magyar szociálpolitikus az iskolák szeretetében élje át a maga legfőbb elhivatását és minden egyenlőtlenség, amely ezt a megtizedelt országot tépdési, simitódjék el a legfönségesebb hitvallásban: a magyar ifjúság megmentésében.

Mert reánk — fájdalom — e téren majdnem emberfölötti feladat vár. Hiszen a tuberkulózis által megtizedelt magyar vidékről nem is szólva, gyönyörű fekvésű, természetből elkényeztetett fővárosunkban ezrével és ezrével várják a segítőkezet a tüdőbeteg fővárosi iskolai tanulók. És most minden színes kommentár nélkül csak azt a tényt konstátálom, hogy Budapest összes iskoláiban az 1926—27-ik tanévben az iskolába járó hetvenezer tanuló közül, ugyanakkor, amidőn a legsúlyosabb hevenyfertőző betegségekben, tehát differitiszben, himlőben, vörhenyben, influenzában stb. a megbetegedések összes száma négyezer volt, a tuberkulózis egymagában ötezer gyermeket betegített meg, vagyis azok a fertőző betegségek, amelyeknek megelőzésére pedig a legmesszebbmenő közegészségügyi intézkedéseket tesszük meg és amelyeknek tovaterjedése dien a modern orvostudomány egész arzenálját mozgósítjuk, szerényen mind-mind a háttérben kullognak azelőtt a csapás előtt, amit a tuberkulózis gyermekeinkre nézve egymagában jelent.

De ez, a magában véve is megdöbbentő pusztítás, nemcsak hogy meg nem áll, hanem még évről-évre mind több családra teríti ki a tragédiák sötét fátylát. De hiszen ez nem is csoda, mert az az ötezer szerencsétlen kis tüdőbeteg tanuló ott benn, az iskola pad]‘ain belül, fertőzi állandóan többi egészséges társát, úgyhogy már az 1927—28-ik tanévben az ötezer tüdőbetegből hétezer és ebben a tanévben a hétezerből tízezer tüdőbeteg gyermek borzalmas légiójára esik tekintetünk. Tehát egy év alatt — horribile dictu — halálra-ítélt kis gyermekeink száma 23%-kal emelkedett.

Hát ez a szakadatlan vérveszteség nem mehet és nem mehetett tovább a nélkül, hogy az ország fundamentumát alaposzlopaiban meg ne rendítette volna. Még egypár év, — és Magyarország ifjúságának színét-javát elhervasztotta volna egy gyilkos kór, amely lopva, alattomosan, a fölfejlődő fiatal gyermekszervezetbe fészkelibe magát, hogy később — mint annyi, annyi évtizeden keresztül — derékon törjön ketté életerős, délceg, munkára termett magyar tölgyeket és amiként azt a mai Csonka-Magyarországban teszi, évről-évre húszezer erős magyar életet taglózzon le, húszezer dolgos kar lendülő munkájától, húszezer agyvelő kultúrtevékenységétől és húszezer szív meleg szeretetétől fosztva meg a feltámadásra váró nemzetet.

Ennek az igazságnak a felismerése — a veszély tizenkettedik órájában — egy hatalmas társadalmi megmozdulást eredményezett, amely a magyar tüdőbeteg ifjúság megmentését tűzte ki feladatául. Előkészületek után gróf Zichy János buzgalmára e tanév elején megalakult a Magyar Iskolaszanaszatórium Egyesület, amely már ebben a tanévben életbehívta a tanulóifjúság legelső magyarországi gyógyító otthonát: a budakeszi első magyar Iskolaszanaszatóriumot. Egy üy átfogó, az ország egész egyetemét átölelő karitatív akció azonban csak úgy lehetséges, ha az eszme megvalósítását olyan vezérkari gárda intézi, amelynek minden tagját, magát is, a kitűzött cél szent idealizmusa tüzeli. Az első magyar Iskolaszanaszatórium is azért tudott pár hónap alatt már tető alá jutni, mert munkája tempóját vezérkarának két generálisa: Kálmán Gusztáv, v. b. t. t., ny. államtitkár és F. Szabó Géza, országgyűlési képviselő irányították. De ezt a nemzetmentő munkát ily rövid idő alatt csak az vihette sikerre, hogy a vallás- és közoktatásügyi minisztérium is áthatva ennek az akciónak nemzeti horderejétől, segítette gyümölcsbe érlelni az elvetett magot, úgyhogy már e tanévben is üdítő oázisnál telepedhetett meg egy kis sereg tüdőbeteg tanuló, akiket pedig, segítő kéz hiányában, biztosan eltemetett volna a tuberkulózis számumföorgetege.

De ez mégcsak a kezdet kezdete volt! Nem egy, nem tíz, — száz és száz iskolaszanaszatóriumra van ennek az országnak szüksége, hogy megálljon a pusztító szélvihar, kivirágozzanak a magyar porták, fölszikkadjanak a magyar könnytengerek: egészséges, acélos, viharálló magyar ifjúság népesítse be a magyar stádionokat és a szélesen feszülő páncélmellkasokból egy új ezredév diadalmas himnusza szálljon a magyarok Istene felé...